

USTAVOPRAVNI POLOŽAJ SLOVENIJE V KRALJEVINI JUGOSLAVIJI IN PRIZADEVANJA ZA NJENO AVTONOMIJO V TRIDESETIH LETIH

Značilnosti položaja Slovenije v Državi SHS in Kraljevini SHS

- pri opredelitvi za YU je pomemben dejavnik, da bodo samostojno odločali o političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem razvoju = nacionalnem razvoju
- v največji meri to udejanijo v Državi SHS: federativni oz. konfederativni položaj!
- z združitvijo 01.12. se začne uveljavljanje državnega centralizma, utemeljenega z nacionalnim unitarizmom
- večino pristojnosti v I. obdobju prevzame CV v BG, vendar DŽV za SLO še rešuje nekatere pomembne zadeve avtonomno = posledice tega stanja razširijo avtonomistično gibanje - usmeritev slovenske politike med vojnama
- VU 1921 prinese zahteve po reviziji centralističnih določil
- glavno vlogo v SLO ima SLS, ki se povezuje z drugimi po državi - uspejo zavreti nekaj vidikov centralizacije
- značilnost obdobja: SLO avtonomistično gibanje ni uspelo priboriti revizije centralističnih pravnih temeljev, ki jih uvede kralj v prvem letu diktature

Ukinitev oblastnih samouprav in oblikovanje Dravske banovine

- kralj izrabi zaostrene nacionalne spopade (streljanje HKS v parlamentu) junija 1928 v NS in sledečo državno krizo za uvedbo osebne diktature
- 06.01.1929 ukine VU, razpusti NS in poleg izvršilne oblasti (izvaja preko vlade), prevzame tudi zakonodajno oblast - je nosilec vse oblasti
- v prvem letu izda okoli 200 zakonov (NS le 100 v vseh obdobjih!)
- razpusti samoupravne organe v oblasteh in občinah - veliki župani imenujejo komisarje in prevzamejo popoln nadzor nad njihovim delovanjem
- sledijo omejitve demokratičnih svoboščin: prepoved političnih stran in izražanja avtonomističnih ali federativnih zamisli
- komisarja v SLO postaneta dr. M. Natlačen in dr. J. Leskovšek - personalna kontinuiteta in vsi funkcionarji iz vrst prepovedane SLS: izvedejo naloge na socialnoekonomskem in kulturnoprosvetnem področju proračuna 1929
- ugodno unčikovanje delovanja samoupravnih organov v SLO v prvem letu diktature je povezano z odločitvijo dr. A. Korošča, da sodeluje v vladi šestojanuarskega režima - nagrada združitev slovenskega ozemlja!
- 03.10.1929 Zakon o nazivu in razdelitvi kraljevine na upravna območja: delitev na 9 banovin - pomemben ukrep za cilj nacionalne in upravne enotnosti države
- prepoved nacionalnih institucionalnih simbolov zgodovinskega razvoja in državnega prava, obvezno ime Jugoslavija - integralno jugoslovanstvo proti kompromisnemu nacionalnemu unitarizmu
- banovine so nadaljevanje centralizma (diktator utemeljuje zaradi neunčikovite dosedanje uprave) in razbitje nacionalnih, zgodovinskih enot
- banovine delijo etnična ozemlja in skupine, z izjemo delno Vardarske banovine in Dravske banovine (vsa SLO, brez Bele Krajine do 1931): l. 1931 1.144.298 prebivalcev/94,5 % SLO
- združitev je v SLO ugodno sprejeta (Slovenec!)

Začetek delovanja kraljevske banske uprave in banskega sveta

- 07.11.1929 Zakon o banski upravi: določi pristojnosti bana kot najvišjega državnega funkcionarja oz. predstavnika kraljevske vlade
- *ban* (imenuje kralj, predlog ministra za notranje zadeve + soglasje predsednika vlade) *preko kraljevske banske uprave izvaja najvišjo občjo upravo oblast in t.i. banovinske naloge:*

- gospodarske, finančne, gradbene, socialne, zdravstvene, kulturne zadeve za napredek banovine
- prevzame upravljanje samoupravnih ustanov, zgradb, premoženja
- sestavlja letni banovinski proračun, razpisuje različne davke, uporablja dohodke od podjetij
- proračun potrди minister za finance, nadzor izvajanja kontola iz BG
- pristojnosti je potrebno izvajati po navodilih resornih ministrstev
- ima nadzor nad občinskimi in okrajnimi oblastmi
- *sistem odločanja bana je omiljen z posvetovalnimi organi (odbori), posvetovalno vlogo naj bi imel banski svet*
- **banovine so poseben način upravne, a ne tudi samoupravne decentralizacije, ob popolnem nadzoru osrednjih oblasti glede izvršilnih in finančnih funkcij ter izdajanja pravnih aktov**
- torej znova enotirni upravni sistem
- prvi ban DB je ing. Dušan Sernec organizira 8 oddelkov (obči, upravni, kmetijski, prosvetni, tehnični, finančni, socialna politika, trgovina in industrija)
- mesto za širše izražanje mnenja o zadevah postane banski svet
- 03.06.1930 Pravilnik o organizaciji in delu banskih svetov (ministrstvo za notranje zadeve): 40 članov (03.07.1930) po kriteriju okraj(srez)-predstavnik, mesto/št. prebivalcev-predstavnik/št., določitev nalog na zgolj posvetovalno funkcijo! - pripombe in mnenja k predlogu proračuna z vidika okrajev, ki jih zastopajo (in za vsa banovina), vendar ne smejo sklepati (ban odloča po lastni presoji opredlogih)
- svojo pravi svetniki lahko izrabijo le na seji, izven se ne smejo vmešavati
- banski svet se sestaja 1x letno za razpravo proračuna + izredna zasedanja
- že pred prvim zasedanjem 01.1931 predsednik vlade in notranji minister P. Živković še omeji: prepoved načelne obravnave proračuna, razprava le pri posameznih postavkah

Razmah prizadevanj za avtonomijo Slovenije po oktorirani ustavi

- 03.09.1931 kralj izda 2. jugoslovansko ustavo (vsiljena)
- **temelji so YU unitarizem in državni centralizem, prikritje vladarjeve absolutne oblasti z dvodomnim Narodnim predstavništvom (NP=NS in Senat), veljavnost vseh omejitev državljskih svoboščin in prvic od diktature naprej**
- pri zakonodaji določi, da sam imenuje 50% senatorjev (vpliv pri sprejemanju državnih aktov); pri upravni oblasti vlada odgovarja za delo njemu in ne NS
- člen 116. (mala ustava): v izrednih razmerah lahko uveljavi posebne ukrepe (pozabi ustavo in zakonodajo) ob naknadni predložitvi v soglasje NP
- ustava ohrani delitev na banovine, vendar kot samoupravne enote (prej upravne!) - predvideno delovanje banovinskih svetov, ministra za finance, nadzora, Državnega sveta - vrhovno upravno sodišče, uveden je le predhodnik DS v Bg., nobena vlada kasneje ne pripravi zakona o reditvi samouprave
- opozicija ogorčena zaradi prepovedi strank z nacionalnim in religioznim obeležjem + zaradi novega volilnega zakona: določitev vsedržavnih list, javno glasovanje, delitev poslanskih mandatov - režimski uspeh, opozicija neuspešna napram dejanski moči + onemogočena na prvih volitvah 1931!
- vlada osnuje Jugoslovansko radikalno kmečko demokracijo (JRKD), od 1933 Jugoslovansko nacionalno stranko (JNS): vstop v SLo iz SDS in SKS
- predstavnik SLS odstopi in 09.1931 v vlado vstopijo liberalci + oblast v DB, SLS se krepi v opozicijskem boju (+ sodelovanje po državi)
- prelom 1932/1933 v punktacijah opredeljuje zahteve za demokratizacijo in preureditev države: ZG punktacije zelo radikalne, SLS Slovenska deklaracija oz. Koroščeve punktacije - državnopravni federalistični program stranke med vojnama:
  - zahtevajo združitev razkosanega ozemlja (4 države), naloga matice v YU državi!

- doseči na demokratični osnovi federativno enoto, uveljaviti nacionalno individualnost in etnično skupnost (politična, kulturna svoboda, finančna samostojnost, radikalna socialna zakonodaja)
- zahteve odraz nezadovoljstva v stranki - krščanski socialisti proti politiki vodstva
- v istem času podobna programska stališča tudi pri KPS
- liberalci JRKD-JSN deklaracijo obsodijo za separatistično, poudarek: 01.12.1918 za vselej rešeno vprašanje YU državne skupnosti, vendar stališče omilijo z zahtevo po široki upravni decentralizaciji - izgubljajo politični vpliv!
- režim funkcionarje SLS preganja (zapori, konfinacije)
- odpor proti unitarizmu in centralizmu se krepi tudi med liberalci: kulturni in znanstveni delavci v krogu Sodobnosti in Slovenije - začetki opredeljevanja za politično avtonomijo in narodno samobitnost, izguba potrpljenja ob zavlačevanju samouprave
- februar 1935 predlog, da banski samoupravni organi dobijo odločilni vpliv pri sestavljanju in nadzoru izvajanja proračuna + protest proti "potrditvah" finančnega ministra

Okrepitev delovanja banskega sveta in neuspešna prizadevanja za ustanovitev banovine Slovenije

- novo obdobje poleti 1935: funkcionarji SLS vstopijo v vlado + vključitev v režimsko formacijo Jugoslovansko radikalno zajednico (JRZ)
- JRZ načelno temelji na unitarizmu in centralizmu, a pristaja na določeno samoupravo: notranji minister dr. A. Korošec, poskrbi v DB položaje bivši stranki SLS - predstavniki izrabljajo oblastne privilegije za strankarske koristi!
- 2/2 30tih let: **številne organizacije, skupine, gibanja (okoli časnikov) se opredelijo za pravico slovenskega naroda do saoodločbe in ureditev državnopravnega statusa v YU državi na avtonomistično-federativni podlagi**
- najbolj radikalni programi pri skupinah kasnejšega protifašističnega ljudskofornnega gibanja (KS, krščanski socialisti, levičarski demokrati: Sokol, Zveza društev kmečkih fantov in deklet--, demokratsko-kmetski tabor pri liberalcih)
- KPS narodno vprašanje povezuje s socialnimi spremembami; gonilna sila ljudske fronte, kriza 1939/40 zaradi pakta
- krščanski socialisti: poudarek pomena idejnega in političnega pluralizma + enoten boj
- vsi skušajo delovati, a je praktično udejanjanje mogoče le SLO delu JRZ oz. bivši SLS, ki je s prehodom v vlado znova iz načelne politike prešla v pragmatično taktiziranje
- prelomnica v boju je uspeh HKS, ki 26.08.1939 izbojuje Banovino Hrvaško
- SLO del JRZ si prizadeva osamosvojiti in razširiti delovanje banske uprave in sveta DB: okrepljena vloga pri sprejemanju proračuna, razprave so temeljne obdelave perečih ?, okrepi se finančna osnova za izvajanje nalog in ban vedno več upošteva predloge - proračun s posebnimi davki v celoti sama
- banski svet zahtevsa ureditev zakonskih temeljev za svoje delovanje: resolucije za zakonsko ureditev široke samouprave banovin + zahteva o Banovini Slovenije 02.1940
- banski svet bi se nadomestil z voljenim banskim zborom z zakonodajnimi pristojnostimi in finančnimi viri za izvajanje nalog
- z uredbo o oblikovanju Banovine Hrvaške uredba o možnosti razširitve pristojnosti tudi drugim banovinam
- vlada imenuje posebno komisijo za izdelavo pravnih aktov za banovino Slovenijo, podoben organ osnuje tudi banovinski odbor JRZ za SLO
- jesen 1939 intenzivno delo za pripravo načrtov uredb o ustanovitvi banovine Slovenije, organiziranosti banskega sveta in zbora (volilni red, poslovnik, upravno sodišče, prenos zadev...) - gradivo v ARS
- odlaganje ureditve - dr. Andrej Gosar, delo Banovina Slovenija, vidiki oblikovanja, 1940 revija Dejanje, urednik Kocbek

cilj ni bil uresničen: SLO v I. YU ne udejanijo široke zakonodajne in izvršilne samostojnosti v federativno urejeni državi